

UN MORMÂNT SCITIC DESCOPERIT LA SÂNTION – KENDERFÖLD (CÂNEPIȘTE)

SORIN BULZAN*

sorinbulzan@gmail.com

CĂLIN GHEMIȘ*

ereshu@yahoo.com

A SCYTHIAN GRAVE DISCOVERED AT SÂNTION – KENDERFÖLD, BIHOR COUNTY, ROMANIA

ABSTRACT: During the rescue excavation from Sântion in the year 2007 at the place called „Kenderföld”, 8 km from Oradea, was found an inhumation grave with the deceased lying on his right in a crouched position. The head was oriented with the face down. The grave hole was measuring 1,56 m in length and between 68 and 72 cm. in width. The inventory of the grave consist just in a bronze temple ring and a small black polished ceramic fragment.

The inventory, the E–W orientation of the grave and the crouched position of the deceased, dated the grave in Hallstatt D period, also called scythian period. The inhumation graves are specific in the region between the Criș rivers and Mureș and belong to a scythian group known by discoveries from Salonta-Gyula area and Artand.

Contemporary discoveries in the neighbouring area from Oradea are reviewed. With the exception of funerary

findings from Artand „Zomlin”, a place situated close to the romanian-hungarian border, all seem to be close to the Sanislău – Nir. About this last group we must take in consideration the fact that in the eastern area of the Oradea town was found some incineration graves and also an isolated finding consisting in a temple ring. Others discoveries with close characteristics to the Sanislău-Nir group came from Livada de Bihor, or from settlements like Biharea or Oradea „Salca”. These facts suggest that Oradea’s area marked a zone of contact between the Criș-Mureș scythian group and probably the thracian group of Sanislău – Nir type.

KEYWORDS: Hallstatt D, scythian inhumation grave, Sanislău-Nir group.

CUVINTE-CHEIE: Hallstatt D, mormânt scitic de inhumatie, grupul Sanislău-Nir

În toamna anului 2007, cu ocazia săpăturilor arheologice preventive de la Sântion „Kenderföld (Cânepiște)”, a fost descoperit un mormânt de inhumatie în poziție chircită. Orientarea mormântului era NE-SV, cu capul spre nord¹. Acesta era suprapus de un complex gospodăresc din secolul al IV-lea p. Chr., denumit convențional C. 87. Ambele complexe au apărut în secțiunea S. 7. Scheletul era orientat spre dreapta având, probabil, brațele îndoite din cot în aceeași direcție, așa cum sugerează o parte păstrată din antebrațul drept. Brațul drept se afla sub corp. Capul se afla așezat cu fața în jos, iar picioarele erau chircite. Groapa de formă ovală, mai îngustă în zona capului, măsura 1,56 m în lungime și între 68 și 72 cm în lățime. Partea sudică

* Muzeul Țării Crișurilor, Oradea.

¹ Cercetările arheologice la acest sit au fost desfășurate în colaborare cu dr. Cristian Popa de la Universitatea « 1 Decembrie 1918 » din Alba Iulia, și cu dr. Radu Totoianu, directorul Muzeului Orășenesc din Sebeș, însoțiți de o echipă de studenți de la Universitatea din Alba Iulia.

a gropii s-a conturat greu, fiind parțial distrusă de complexul C. 87. Groapa sepulcrală se adâncea 23–24 cm de la podeaua complexului din epoca romană târzie și se afla la 1,08 cm de la actualul nivel de călcare.

Inventarul mormântului a fost sărac, fiind reprezentat de un inel de tâmplă din bronz cu capul îngroșat, provenit, probabil, din zona craniului și un fragment ceramic atipic confecționat din pastă neagră fină lustruită pe exterior și ars secundar în interior unde pasta avea culoare cenușie spre cafenie². Degresantul consta în șamotă. Inelul de tâmplă, *Schläfenringe*, face parte din tipul spiralic terminat într-un buton, fiind decorat cu striuri, pe două porțiuni din corp, cu excepția capetelor îngroșate. Probabil că în tehnica caracteristică epocii, piesa a fost aurită, acoperită cu o folie (peliculă) din aur. Exemplarele confecționate numai din bronz sunt mai rare³.

Orientarea NE-SV, poziția chircită a scheletului precum și inventarul încadrează mormântul în Hallstattul D, denumit și epoca scitică. Caracteristicile ritualului funerar, împreună cu inventarul, îl deosebesc de alte două morminte descoperite în aceeași secțiune, la o distanță de aproximativ 80 de metri spre est care pot fi atribuite sarmaților. Orientarea scheletului se regăsește în cazuri mai rare în necropolele atribuite sciților agatârși din Transilvania la Ozd (M. 14)⁴, precum și în mormântul descoperit de către Z. Székely la Sfântu Gheorghe. Mormintele cu schelete chircite sunt și ele mai rare față de cele cu schelete întinse pe spate, cel puțin în Transilvania⁵. Janos Nemeti și Valentin Vasiliev precizau însă că populația scitică din Transilvania se deosebea de purtătorii culturii Vekerzug, astfel încât analogiile trebuie căutate mai ales în Câmpia Tisei și regiunile învecinate⁶.

Descoperirea singulară, deocamdată, nu ne permite formularea unei concluzii privind caracterul izolat al înmormântării sau, dimpotrivă, a unei necropole nu prea numeroase cu dispunerea întâmplătoare și distanța mare între morminte caracteristică, spre exemplu, celor transilvănene⁷.

Este de observat că în zona de câmpie de la vest și sud-vest de Oradea apar mai multe descoperiri scitice. Cele mai importante sunt cele de la Artand „Zomlin” unde a fost identificată o necropolă princiară⁸, apoi sunt de menționat și descoperirile din zona Salonta – Gyula. De la Salonta provine o aplică de tolbă⁹, iar pe teritoriul ungar sunt cunoscute descoperirile de la Doboz „Maröi erdo” – necropolă¹⁰ sau Gyula – Var¹¹. Mormintele de inhumație sunt specifice arealului discutat, fiind de atribuit grupului scitic din zona dintre Crișuri și Mureș, legat de cel din sudul Alföldului. Acest grup distinct din cadrul culturii Szentes – Vekerzug este deosebit de grupul nord-estic ilustrat pe teritoriul României de necropola de la Sanislău „Nisipărie” al cărui rit funerar este cel al incinerăției în urne sau în gropi¹². Chiar și în grupul sudic, având ca specific ritul inhumației, există deosebiri precum așezarea defuncțiilor în poziție chircită, mai frecventă spre

² Piesa din metal a fost scoasă din complex înainte înregistrării grafice a acestuia. Din acest motiv nu apare în desen.

³ J. Chochorowski, *Die Vekerzug – Kultur. Charakteristik der Funde*, Warszawa-Krakow, 1985, p. 62 (în continuare Chochorowski 1985)

⁴ V. Vasiliev, *Sciții agatârși pe teritoriul României*, Cluj-Napoca, 1980, p. 47 (în continuare Vasiliev 1980); Z. Székely, în *SCIV* 11, 2, 1960, p. 373 sq, vezi Vasiliev 1980, loc. cit.

⁵ Vasiliev, *op. cit.*, p. 44 sqq. Concluzia la care ajunge profesorul clujean este că acestea nu se deosebesc cu nimic de cele cu scheletele întinse pe spate.

⁶ I. Nemeti, *Nord-vestul României de la Hallstatul târziu până la La Tène-ul mijlociu*, Cluj-Napoca, 1979, p. 4–10; Vasiliev 1980, p. 134–140; J. Nemeti, *Tracii și celții*, în A. Chiriac, L. Cornea, C. Ghemiș, G. Moisa (coord.), *In Memoriam Nicolae Chidioșan*, Oradea, 2003, p. 161–175, (în continuare abreviat Nemeti 2003), vezi p. 161.

⁷ Vasiliev 1980, p. 34 și 37.

⁸ Parducz M., *Graves from Scythian Age at Artand*, în *ActaArchHung* 17 1965, p. 137–232.

⁹ V. Vasiliev, N. Chidioșan, *O aplică scitică de tolbă descoperită la Salonta*, în *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 3, 23, 1972, p. 453–457.

¹⁰ Chochorowski 1985, p. 160, nr. 84

¹¹ T. Kemenczei, T. Kovács, M. Szabó, *Schätze aus der Keltenzeit in Ungarn. Kunst im Karpatenbecken im 1. Jahrtausend vor Christus*, Hochdorf/Enz, 1999, harta 1, nr. 36.

¹² Nemeti I., *Das spathallstatzeitliche Graberfeld von Sanislău*, în *Dacia N. S.*, XXVI, 1982, p. 132 sqq (în continuare prescurtat Nemeti 1982); Chochorowski 1985, p. 156. Pentru acest grup vezi Párducz M., *Probleme der Skythenzeit im Karpatenbecken*, în *Acta Arch. Hung.* 25 1973, p. 40 cu harta 5.

dreapta decât spre stânga, sau întinși pe spate. Cea mai apropiată din acest punct de vedere de mormântul de la Sântion ar fi necropola eponimă de la Szentés – Vekerzug unde predomină inhumarea în poziție chir-cită¹³. După opinia lui J. Chochorowski, ritul inhumării în poziție chir-cită, adesea cu depuneri de carne, amintește de orizontul numit prescitic din zona câmpiei ungare. Acest specific funerar a fost pus în legătură cu spațiul grupului Mezöcsát care începe să se manifeste în acest areal începând cu Hallstattul B 3, etapa mijlocie a primei epoci a fierului, în cronologie absolută secolul VIII a. Chr., reprezentând o populație venită din nordul Mării Negre¹⁴.

Singura piesă de inventar ilustrativă pentru mormântul de la Sântion este specifică descoperirilor aparținând culturii Szentés-Vekerzug din câmpia Tisei și zonele învecinate, în contrast cu grupul de descoperiri scitice din Transilvania intracarpatică unde acest tip de artefacte nu este caracteristic¹⁵. Piese de acest tip sunt specifice perioadei de dominație scitică în arealul de nord-vest a României și estul Ungariei. Descoperirile atribuite acestui interval cronologic au fost datate începând cu trecerea dintre secolul al VI-lea a. Chr. și secolul al V-lea a. Chr. și până pe la jumătatea secolului al IV a. Chr, așa cum a fost precizată cel mai recent de către Janos Nemeti¹⁶ și Eszter Istvanovits¹⁷.

În teritoriul orașului Oradea și împrejurimi există descoperiri atribuite culturii Szentés – Vekerzug care sunt însă mai apropiate grupului Sanislău – Nir prin faptul că unele dintre acestea aparțin unor descoperiri funerare legate de ritul incinerării. Este cazul celor câteva morminte de la Oradea – Salca descoperite în zona pepinierei de arbuști a orașului¹⁸. Două vase descoperite la Livada de Bihor dintre care unul lucrat la roată și altul cu mâna nu ar trebui puse după Janos Nemeti cu mediul celtic, ci cu cel specific intervalului cronologic anterior¹⁹.

La Biharea, Sever Dumitrașcu a identificat două locuințe adâncite în incinta cetății medievale al căror inventar ar putea depăși hallstattul mijlociu, continuând pe parcursul celui târziu și perpetuându-se până în Latene²⁰. Poate și mai clar din acest punct de vedere este un orizont cultural de sine stătător datat de către același autor în Ha D și La Tene timpuriu A-B, surprins în 1977 tot la Biharea, la punctul „Insulă”. Alături de vasele mari cu pereții drepți sau arcuiți lucrate din pastă poroasă existau cele bitronconice lucrate din pastă fină maronie-negricioasă și ornamentate cu butoni, străchinii cu buza invazată, oale-borcan cu pereții drepți sau ușor arcuiți având decor plastic, împreună cu cești cu toarte supraînălțate și ceramică cenușie lucrată la roată²¹. În ceea ce privește ceramica lucrată la roată de tradiție hallstatiiană târzie, ceștile cu torți supraînălțate specifice culturii Vekerzug apar și în repertoriul vaselor din Latene-ul mijlociu surprins în așezarea de la Oradea-Sere²².

Un indicator cronologic important în cadrul ceramicii hallstatiene târzie îl reprezintă tocmai ceramica lucrată la roată, categorie specifică Hallstattului D. Din acest motiv am evitat discutarea până acum a descoperirilor hallstatiene de la Oradea-Salca „Ghețarie” constând numai în ceramică lucrată cu mâna descoperită în stratul de depuneri ulterioare eneoliticului răvășit succesiv până în evul mediu. În acest ultim caz între formele descoperite sunt frecvente străchinile cu buzele fațetate și cănille cu torți supraînălțate lucrate

¹³ Chochorowski 1985, p. 148

¹⁴ Chochorowski 1985, p. 148–154.

¹⁵ Chochorowski 1985, p. 62. Pentru inelele de buclă caracteristice grupului scitic transilvănean vezi Vasilev 1980, p. 105, pl. 19/1–5.

¹⁶ Nemeti 2003, 163. Grupul Sanislău-Nir/Nyrség reprezintă etapa evoluată a Hallstattului târziu, HA D2.

¹⁷ Istvánovits, E., *Nyíregyháza – Manda-bokor. Kora vaskori település a Kr. E VI–IV. századból, Nyíregyháza – Manda-bokor. Iron Age Settlement from 5th–4th century B. C.* în *Utak a Múltba. Paths into the Past*, Budapest, 1997, p. 79 sq.

¹⁸ Nemeti 1982, p. 130. Un inel de buclă cu capătul conic specific grupului scitic din Transilvania a fost descoperit întâmplător în aceeași stațiune.

¹⁹ Nemeti, *loc. cit.*, Abb. 19/13,14, nr. de inventar MTC, 6684,6685.

²⁰ S. Dumitrașcu, *Biharea I. Săpături arheologice (1973–1980)*, Oradea, 1994, p. 121.

²¹ *op.cit.* p. 121 sq.

²² A fost publicată doar o scurtă prezentare a cercetărilor, vezi, S. Bulzan, C. Ghemiș, G. Fazecaș, *Oradea, jud. Bihor. Punct: Sere în CCA, campania 2000. A XXXV-a Sesiune națională de rapoarte arheologice*, Suceava, 2001, nr. 128.

cu mâna din pastă fină negricioasă. Lipsa ceramicii lucrate la roată specifică grupului Sanislău-Nir, precum ceștile cu torti supraînălțate, indică mai degrabă o încadrare cronologică în Hallstattul mijlociu.

Din datele disponibile până acum, arealul orașului Oradea, pare a constitui în Hallstattul târziu o zonă de contact între orizontul reprezentat de frecvența mai mare a inhumăției, grupul scitic dintre Mureș și Crișuri și cel al cărui caracteristică este utilizarea cu preponderență a incinerației, grupul tracic asemănător cu cel de tip Sanislău-Nir. În aceeași epocă se conturează o zonă cu o densitate de locuire semnificativă ale cărei secvențe cronologice urmează să fie mai clar delimitate în cercetările viitoare.

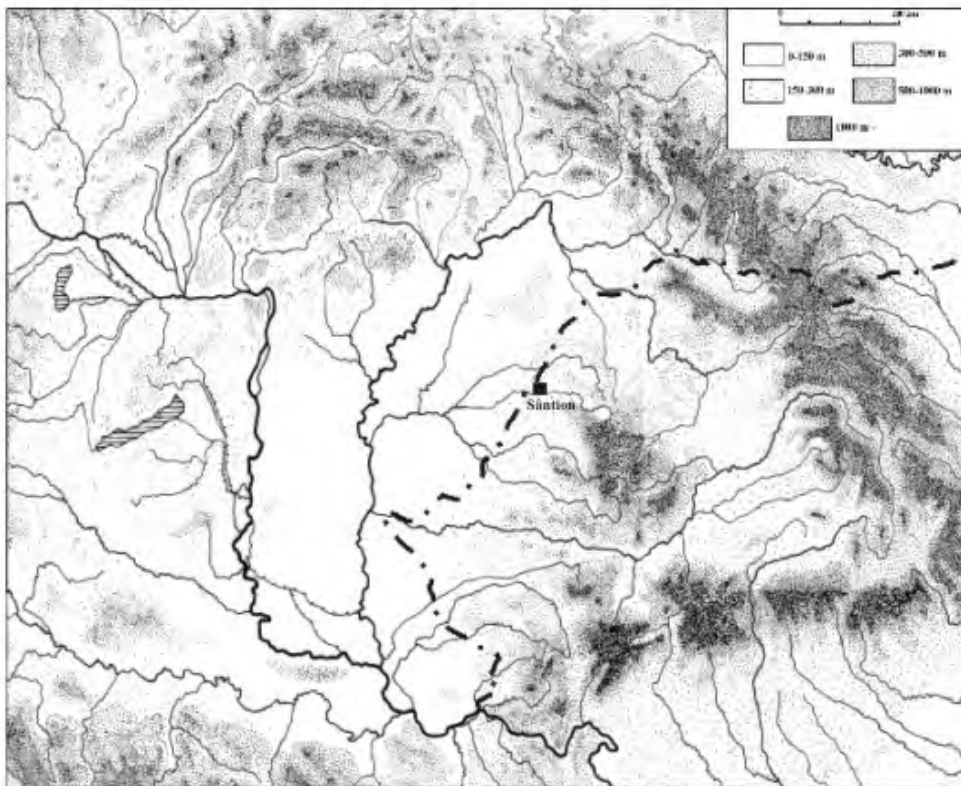

Fig. 1. 1. Sântion, „Kenderföld”, mormânt de înhumăție în poziție chirscită.
1. Sântion, „Kenderföld”, inhumation grave in shrinked position.

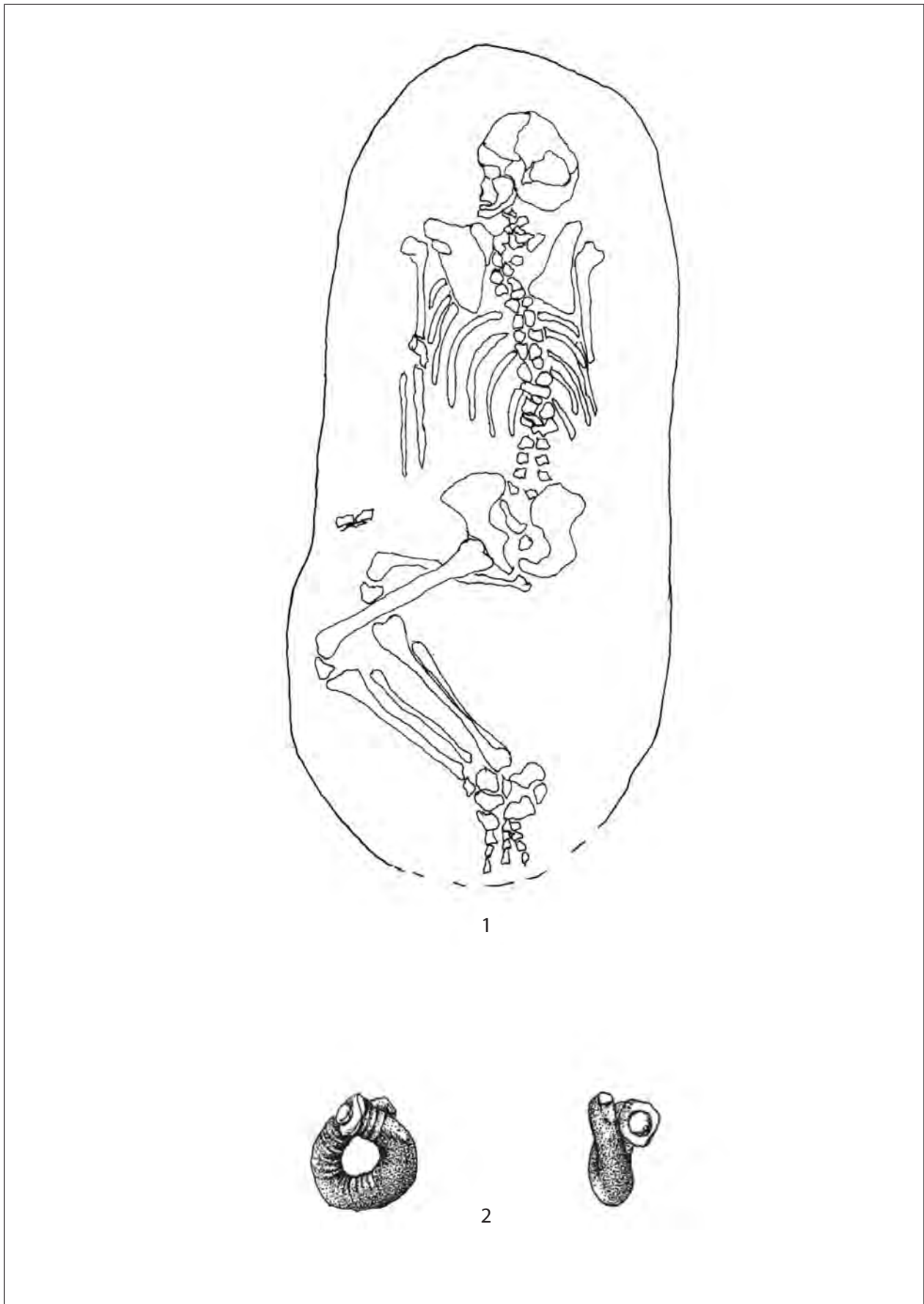

Fig. 2. 1. Sântion, „Kenderföld”, mormânt de înhumare în poziție chircită; 2. inel de buclă, bronz, din mormânt.
1. Sântion, „Kenderföld”, inhumation grave in shrinked position; 2. ring from bronze from the grave.

Harta 1. Descoperiri din Hallstattul târziu (Ha D) în jurul orașului Oradea.
 Map 1. Late Hallstatt (HA D) period discoveries in the neighbouring area from Oradea.